

СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 343.352:174

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-4-17>

Кравченко М. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Кісліцина І. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури*

Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ КОРУПЦІЇ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ (НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ, ПРОКУРАТУРИ ТА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ)

THE ROLE OF PROFESSIONAL ETHICS IN PREVENTING CORRUPTION IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES (USING THE EXAMPLE OF THE POLICE, PROSECUTOR'S OFFICE AND STATE BUREAU OF INVESTIGATION)

Стаття присвячена дослідженню ролі професійної етики у запобіганні корупційним проявам у діяльності працівників поліції, прокуратури та Державного бюро розслідувань. Автори звертають увагу на загальний стан корупції в Україні та наводять показники Індексу сприйняття корупції. Особливу увагу приділено рівню довіри населення до органів прокуратури, поліції та ДБР. У статті висвітлено зміст поняття «корупція» та наслідки цього негативного соціального явища для держави. Особливу увагу приділяється латентності корупційних правопорушень, що вчиняються працівниками правоохоронних органів. У статті розкривається зміст поняття «професійна етика» та її значення у роботі працівників правоохоронних органів. Висвітлюються положення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р., Правил професійної етики працівників ДБР від 16.01.2021 р. та Правил етичної поведінки поліцейських від 09.11.2016 р. Звернута увага, що Правила етичної поведінки поліцейських на відміну від інших двох правових документів не містять окремої статті, яка б закріплювала певні вимоги щодо недопущення проявів корупції.

У результаті дослідження ключових положень професійної етики щодо недопущення проявів корупції, авторами зроблено висновок, що: 1) етичні норми *de jure* мають другорядний характер у протидії корупційним проявам, адже етичні кодекси та правила мають меншу юридичну силу ніж закони; 2) професійна етика сприяє посиленню внутрішньої моральної культури представників правоохоронних органів; 3) професійна етика сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до правоохоронців; 4) професійна етика має на меті захист від внутрішнього «розкладу».

Підкреслено, що *de facto* професійна етика відіграє першочергову роль у попередженні корупції. Крім того, вона регламентує поведінку представників правоохоронної сфери в тих ситуаціях, які не завжди можна чітко врегулювати правовими нормами.

Ключові слова: *прокуратура, національна поліція, Державне бюро розслідувань, правоохоронні органи, корупція, професійна етика, етика.*

The article is devoted to the study of the role of professional ethics in preventing corruption among employees of the police, the prosecutor's office, and the State Bureau of Investigation. The authors draw attention to the overall state of corruption in Ukraine and present the relevant indicators from the Corruption Perceptions Index. Special attention is given to the level of public trust in the prosecutor's office, the police, and the SBI. The article explores the concept of "corruption" and the consequences of this negative social phenomenon for the state. Particular attention is paid to the latent nature of corruption offenses committed by law enforcement officers.

The article also elaborates on the concept of "professional ethics" and its significance in the work of law enforcement personnel. It highlights the main provisions of the Code of Professional Ethics and Conduct of Prosecutors (April 27, 2017), the Rules of Professional Ethics for SBI Employees (January 16, 2021), and the Rules of Ethical Conduct for Police Officers (November 9, 2016). It is noted that, unlike the other two legal documents, the Rules of Ethical Conduct for Police Officers do not contain a specific article outlining clear requirements for the prevention of corruption.

Based on the analysis of key ethical standards related to the prevention of corruption, the authors conclude that: 1) ethical norms *de jure* have a secondary status in countering corruption, since ethical codes and rules possess less legal force than laws; 2) professional ethics contributes to strengthening the internal moral culture of law enforcement officers; 3) professional ethics promotes an increase in public trust towards law enforcement authorities; 4) professional ethics is aimed at protecting against internal moral decay.

It is emphasized that *de facto* professional ethics plays a primary role in the prevention of corruption. Moreover, it regulates the behavior of law enforcement representatives in situations that are not always clearly governed by legal norms.

Key words: *prosecutor's office, National Police, State Bureau of Investigation, law enforcement agencies, corruption, professional ethics, ethics.*

Вступ. Проблема корупції в Україні вже упродовж тривалого часу не втрачає своєї актуальності. За показниками Індексу сприйняття корупції наша держава у 2024 р. отримала 35 балів зі 100 (показник є гіршим порівняно з попереднім роком на один бал), посівши 105 місце серед 180 країн. Так само 35 балів за результатами минулого року отримала Сербія. На один бал Україну випереджає Домініканська Республіка, а на бал менше здобули Алжир, Бразилія, Малаві, Непал, Нігер, Таїланд і Туреччина [1].

Обрання у якості прикладів правоохоронних органів для дослідження органів поліції, прокуратури та ДБР обумовлюється тим, що згідно з даними опитування щодо рівня корупції 37% респондентів вважають органи поліції і прокуратури пріоритетними сферами для реформування. Крім того, 41 % опитаних представників бізнесу також вважають поліцію і прокуратуру пріоритетними напрямками у протидії корупції [2]. Щодо ДБР, доволі таки ще нового органу для нашої держави, то інформація у ЗМІ свідчить про наявність корупції в цьому правоохоронному органі. Крім того, ДБР та Національна поліція України отримали достатньо низьку оцінку ефективності – 24% та 16% відповідно [3], що також опосередковано може свідчити про наявність корупції в цих органах.

Щодо саме ролі професійної етики, то зауважимо наступне. Антикорупційне законодавство нашої держави є доволі різноманітним. У той саме час, на нашу думку, ключову роль у попередженні корупції відіграє не наявність досконалого матеріального та процесуального законодавства, реалізація принципу невідво-

ротності покарання за корупційні правопорушення, а дотримання високих моральних та етичних установок особами.

Зауважимо, що деякі аспекти обраної нами проблематики вивчали такі науковці та практики як О. Бондаренко, Г. Фердман, Я. Свічкарьова тощо. У той саме час, базисом для дослідження стали дослідження щодо змісту поняття «корупція», його ознак, наслідків корупції для держави та населення, які висвітлювались у працях О. Панфілова, В. Самодай, Л. Каленіченко, Д. Слинька та інших.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі професійної етики у попередженні корупції в органах поліції, прокуратури та Державного бюро розслідувань.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи наше дослідження, вважаємо за потрібне звернути увагу на визначення поняття «корупція». Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4]. У науковій літературі це поняття набуло визначення у широкому та вузькому сенсі. Так, корупція у широкому значенні – це властиве будь-якому державному утворенню на будь-якому етапі

його розвитку соціальне відхилення (патологія), яке являє собою систему суспільних зв'язків осіб, уповноважених на виконання владних функцій як між собою, так і з іншими особами, а також поглядів і переконань названих та інших осіб, так само як і їх діянь, що впливають із таких зв'язків та переконань, які мають своїм змістом використання владних повноважень в інтересах конкретних осіб або груп осіб усупереч прямому призначенню цих повноважень чи з іншими відхиленнями від встановленого порядку їх здійснення. У вузькому значенні під корупцією розуміють використання особами, уповноваженими на виконання владних функцій, наданих їм владно-розпорядчих повноважень у власних інтересах чи в інтересах конкретних осіб або груп осіб усупереч прямому призначенню цих повноважень або з іншими відхиленнями від встановленого порядку їх здійснення [5, с. 14-15].

Корупція як соціальне явище негативно впливає на всі інститути держави та всі сфери людського життя. До прикладу, корупція негативно впливає на економіку країни (ненадходження коштів в державний бюджет, розвиток монополізації ринків, зниження інвестиційного клімату тощо). Крім того, корупція може негативно впливати на дотримання прав людини та принципів соціальної справедливості (найбільш яскравими прикладами є випадки корупції у судовій гілці влади). Не можна оминути той факт, що одним з наслідків корупції є зменшення довіри населення до державних інституцій. У свою чергу, недовіра до влади призводить до політичної нестабільності та соціальних протестів. Погоджуємося, що прояви корупції можуть поширюватися й за межі країни, як наслідок, погіршується рейтинг держави на міжнародному рівні, що уповільнює надходження інвестицій з боку іноземних компаній, знижує об'єми товарообороту та надійність міжнародних угод [6, с. 4-5]. В сучасних умовах воєнного стану корупція в Україні негативно впливає на рівень підтримки нашої держави з боку європейських партнерів та надання фінансової та іншої допомоги.

Щодо корупції у правоохоронних органах, то як зазначає Г. Фердман, такі її прояви як вимагання хабарів, фальсифікація доказів або приховування злочинів, підривають саму

сутність правопорядку. Крім того, це не лише порушує права громадян, але й створює умови для поширення безкарності серед злочинців [7, с. 79].

Зауважимо, що однією з ознак корупції є її латентність, адже у вчиненні корупційної схеми зацікавлені обидва учасники правопорушення. Корупція в правоохоронних органах не є виключенням. Латентність корупційних правопорушень, вчинена представниками правоохоронних органів, обумовлюється тим, що:

по-перше, на практиці вкрай складно довести факт отримання, надання, а тим більше пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, особливо якщо предметом корупційного правопорушення були переваги, блага чи послуги нематеріального характеру;

по-друге, наявність спеціальних знань та навичок у правоохоронців дозволяє краще протидіяти оперативним та розшуковим заходам, спрямованим на розкриття корупційних правопорушень [8, с. 448].

Про наявність корупції у правоохоронних органах можуть свідчити також опосередковані факти. Серед них, до прикладу, рівень довіри населення до влади. За результатами опитування проведеного у 2024 р. Державному бюро розслідувань довіряли 45% (50% респондентів висловлювали недовіру). Рівень довіри до Генеральної прокуратури становив 33%, а Національній поліції та Міністерству внутрішніх справ довіряли по 48% опитаних (не довіряло їм 51% та 38% респондентів відповідно) [9].

Як зазначає О. Бондаренко, основними факторами, які спонукають працівників правоохоронних органів учиняти корупційні кримінальні правопорушення, є бажання збагачення, що може бути вмотивованим різними факторами (відсутністю власного житла, скрутним матеріальним становищем, невпевненістю в майбутньому); примус керівництва, моральна деформація, що, у свою чергу, позначається на манері їх поведінки, звичках; відсутність належного контролю з боку керівництва; почуття безкарності й захищеності [8, с. 448]. Не можна й забувати про таку причини корупції як професійна деформація та низький рівень правової культури.

Наразі вважаємо за доцільне перейти до висвітлення норм професійної етики, що сприя-

мовані на попередження вчинення корупції представниками поліції, прокуратури та ДБР. Зазначимо, що професійна етика – це система цінностей, принципів і правил поведінки певної професійної спільноти, які формують моральні стандарти професійної діяльності [11, с. 76].

Погоджуємося, що професійна етика формує патріотизм, відповідальне ставлення до органів державної влади, інших організацій, об'єднань та окремих громадян, забезпечує моральний характер взаємовідносин у професійній діяльності. Становлення цих принципів і норм відбувається під зовнішнім впливом суспільства, як запит, очікування і визначення меж професійної діяльності і професійної компетенції. Етичні вимоги, що містяться в правових нормах, приймаються добровільно представниками професії, пов'язаної із взаємодією в системі «людина – людина», та є обов'язковими до виконання. Невиконання цих правил може мати юридичні наслідки (звільнення з посади, відсторонення від справи) [11, с. 77].

Ключовою збіркою етичних норм для прокурорів є Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. Його завданням є створення умов для розвитку у прокурорів почуття справедливості, відповідальності, відданості справі, додержання загальнолюдських моральних цінностей, запобігання проявам корупції. Вкрай позитивно, що зазначений Кодекс має окрему статтю присвячену недопущенню проявів корупції. Так, закріплено, що прокурор має суворо дотримуватись обмежень, передбачених антикорупційним законодавством, не допускати будь-яких проявів, які можуть створити враження корупційних, у тому числі: 1) вступати у позаслужбові стосунки з метою використання службових повноважень або службового становища; 2) неправомірно втручатися чи здійснювати у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, вплив на службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи суддів. У свою чергу, прокурор, якому стала відома інформація про порушення вимог частини першої цієї статті іншим працівником прокуратури, зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного керівника органу прокуратури [12].

Щодо Правил професійної етики працівників ДБР від 16.01.2021 р., то вони покликані впроваджувати високі етичні стандарти поведінки працівників ДБР, добросовісне, чесне професійне виконання ними посадових обов'язків, формувати позитиву репутацію ДБР, а також запобігати та врегульовувати конфліктні ситуації, не допускати вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, формувати у працівників ДБР нетерпимість до корупції та сприяти зростанню суспільної довіри до ДБР.

Ці Правила також мають окрему статтю, присвячену недопущенню проявів корупції. Відповідно до неї працівник ДБР має суворо дотримуватись обмежень, передбачених антикорупційним законодавством, не допускати будь-яких проявів, які можуть створити враження корупційних, у тому числі:

1) використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості, що можуть зумовлювати існування приватного інтересу, у тому числі з метою одержання неправомірної вигоди для себе або інших осіб;

2) неправомірно втручатися чи здійснювати у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, вплив на службову діяльність іншого працівника ДБР, службових, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи суддів.

Крім того, Кодексом передбачено ряд заборон. До прикладу, працівник ДБР не може:

1) безпосередньо або через інших осіб вимагати, одержувати неправомірну вигоду або подарунки для себе чи близьких осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із виконанням посадових (службових) обов'язків;

2) приймати рішення на користь особи, від якої він чи його близькі отримали неправомірну вигоду або подарунок, оскільки рішення вважатиметься таким, що прийняте в умовах конфлікту інтересів;

3) використовувати службові повноваження або службове становище з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Під час виконання посадових (службових) обов'язків працівник ДБР може приймати лише ті подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, якщо їхня вартість

не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 01 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Невідкладно, але не пізніше наступного робочого дня, працівник ДБР повинен письмово повідомити свого безпосереднього керівника та підрозділи внутрішнього контролю про факт виявлення у службовому приміщенні чи отримання майна, що може бути неправомірною вигодою, подарунком; за можливості ідентифікує особу, яка зробила пропозицію щодо неправомірної вигоди або подарунка, залучає свідків для складання акта про факт виявлення у службовому приміщенні чи пропозиції отримання майна, що може бути неправомірною вигодою, подарунком [13].

Щодо Правил етичної поведінки поліцейських, то їх метою є урегулювання поведінки поліцейських з дотриманням етичних норм, формування в поліцейських почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії та бездіяльність, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до поліції. На відміну від попередніх зводів етичних норм, цей документ не містить окремої статті, яка б закріплювала певні вимоги щодо недопущення проявів корупції. У той саме час, деякі положення закріплено у:

1) Розділі 2 «Основні вимоги до поведінки поліцейського», в якому передбачено, що поліцейський повинен «неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України, визначених Законами України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та іншими актами законодавства України»;

2) Розділі 5 «Контроль керівників поліції за дотриманням етики поліцейським», яким

закріплено, що керівник органу (підрозділу) поліції зобов'язаний запобігати проявам неетичної поведінки своїх підлеглих поліцейських шляхом організації роботи з розвитку професійної етики, у тому числі через проведення навчань, інформаційно-роз'яснювальної роботи. У разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення підлеглими керівник зобов'язаний у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений орган у сфері протидії корупції [14].

Здійснивши висвітлення ключових положень професійної етики щодо недопущення проявів корупції, ми можемо зробити висновок, що: 1) етичні норми *de jure* мають другорядний характер у протидії корупційним проявам, адже етичні кодекси та правила мають менше юридичну силу аніж закони; 2) вона сприяє посиленню внутрішньої моральної культури представників правоохоронних органів; 3) вона сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до правоохоронців; 4) має на меті захист органу від внутрішнього «розкладу».

Висновки. Наявність розвиненого антикорупційного законодавства є важливим, але недостатнім фактором для ефективної протидії корупції у правоохоронних органах. Ключове значення має внутрішнє моральне переконання посадових осіб, що базується на дотриманні етичних норм. Саме професійна етика формує у представників правоохоронних органів почуття відповідальності, обов'язку перед суспільством і державою, нетерпимість до неправомірної вигоди та зловживань. Вважаємо, що *de facto* професійна етика відіграє першочергову роль у попередженні корупції. Крім того, вона регламентує поведінку представників правоохоронної сфери в тих ситуаціях, які не завжди можна чітко врегулювати правовими нормами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна в Індексі сприйняття корупції. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Вебсайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
3. Корупція в Україні 2023: погляд та оцінка експертів. Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-13/zahid-1309/zahid-progress-6074/organ-148/307-524955400-6707f5105c947.pdf>

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
5. Панфілов О. Є. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Одеса, 2013. с. 22. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be8378a8-3054-4527-ad35-3f6e9a2032d/content>
6. Самодай В. П., Ковтун Г. І. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. Економіка та суспільство. 2023. № 49. С. 1-8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2360/2281>
7. Фердман Г. Корупційні загрози в правоохоронній діяльності та публічному адмініструванні України. Публічне управління та місцеве самоврядування. 2024. Вип. 2. С. 77-83. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/614/546>
8. Бондаренко О. С. Корупція у правоохоронних органах: причини та система заходів протидії. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 446-449. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/278022/272772>
9. Порошук Н. Яким силовим структурам довіряють українці найбільше: результати опитування. *Главком*. 2024. URL: <https://glavcom.ua/country/society/jakim-silovim-strukturam-dovirajut-ukrajintsi-najbilshe-rezultati-opituvannja-1028234.html>
10. Свічкарьова Я. В. Професійна етика у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 75-78. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/14.pdf>
11. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>
12. Правила професійної етики працівників ДБР від 16.01.2021 URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/kodeks-etiki/doc015.PDF>
13. Правила етичної поведінки поліцейських від 09.11.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025